

Fil.tri, dosentti Liisa Byckling
Pietari-seuran luento marraskuussa 2009

ARKADIASTA ALEKSANTERIN TEATTERIIN. HELSINGIN VENÄLÄINEN VALTIONTEATTERI 1868 - 1918.

"Miellyttävän ja hyödyllisen ajanvietteen suominen virkamiesten yhteisölle" oli kenraalikuvernööri Nikolai Adlerbergin tavoitteena hänen perustaessaan Venäläisen valtionteatterin Helsinkiin vuonna 1868. Adlerberg hankki teatterille Venäjältä vuosittaisen valtionavun. Teatteri saatiin heti vankalle pohjalle, joka piti puolen vuosisadan ajan. Vastaavanlaisia venäläisiä valtionteattereita toimi myöskin Itämeren maakunnissa sekä Varsovassa.

Helsingin Venäläinen teatteri toimi aluksi vuosina 1868 - 1875 Engelin suunnittelemassa Arkadia-teatterissa (ei säilynyt). Tänne saapui Pietarista pieniä seurueita esittämään näytelmiä ja operetteja vuosina 1868 - 1875.

Venäläisen teatterin uusi rakennus valmistui lokakuussa 1879 Bulevardille Adlerbergin aloitteesta. Arkkitehti oli Viaporin Insinöörihallituksen esimies Pjotr Benard. Näyttämötekniikka tilattiin Pietarista ja lavasteet Berliinistä.

Uusi rakennus nimettiin keisari Aleksanteri II:n mukaan. Hän oli myöntänyt runsaasti varoja rakennustöihin Venäjän valtionkassasta. Teatterin virallinen nimi oli Helsingin Venäläinen valtiollinen Aleksanterin teatteri (Gelsingforsski Russki kazjonnyi Aleksandrovski teatr). Sen avajaiset olivat 30. päivänä maaliskuuta vuonna 1880. Italialainen oopperaseurue esitti Gounod'n Faustin. Kevääseen 1882 asti vierailivat italialaiset oopperataiteilijat ilahduttivat yleisöä Helsingin kaikista kieliryhmistä.

Yleisön enemmistönä olivat pienipalkkaiset upseerit ja sotilaat. He saivat sarjalippuja alennuksella. Koska suurin osa yleisöstä tuli Viaporista, laivayhteyksien katkettua sinne teatteri kärsi tappiota. Valtionapu ei kattanut kustannuksia.

Venäläisen teatterin näytäntökausi kesti vain kolme-neljä kuukautta. Kausi alkoi yleensä marraskuussa ja päättyi helmi-maaliskuussa ortodoksisen paaston alkaessa. Esityksiä oli aluksi kolme kertaa viikossa. Keväisin ja syksyisin teatteria vuokrattiin ruotsalaisille, suomalaisille ja saksalaisille seurueille. Teatteri oli kesäisin suljettu, sillä venäläinen sotaväki ja laivasto olivat poistuneet kaupungista harjoitukseen ja leireille.

Aleksanterin teatteri oli näyttelijä Aleksandr Nilskin mielestä verrattavissa pietarilaiseen teatteriin: "Sekä ulkoa että sisältä se muistuttaa hoviteatteria: se on yhtä miniatyyrimainen, siro ja melkein upea." Venäjän keisari ei käynyt koskaan Bulevardin teatterissa. Vuonna 1899 suuriruhtinas Vladimir Aleksandrovitšin Helsingin-vierailun kunniaksi järjestettiin seurapiirien harrastajaesitys.

1900-luvun alussa venäläisen armeijan ja laivaston miesvahvuuden lisääntyessä huomattavasti teatterin kannattavuuskin kasvoi ja sen taiteellinen taso kohosi. Venäläiset harrastajat esiintyivät siellä säännöllisesti. Venäläiset lehdet kertoivat joskus suomalaisen yleisön käynneistä teatterissa, mitä pidettiin osoituksena näytäntöjen korkeatasoisuudesta.

Aleksanterin teatterin oli ennen kaikkea venäläisen näyttämötaiteen työssija. Vuosina 1882 - 1918 Helsingissä esiintyi tuhatkunta venäläistä näyttelijää, laulajaa ja viihdeartistia. Oma

venäläistä näyttelijäryhmää täällä ei ollut.

Seurueita tuli läheltä ja kaukaa, sekä Pietarista että Venäjän maakunnista. Helsingissä nähtiin läpileikkaus venäläisestä näyttelijäntaiteesta, sen huippuja ja joskus pohjanoteerauksiakin. Helsingin Venäläinen teatteri oli osa Pietarin ja sen lähialueen kulttuuripiiriä. Keisarillisesta teatterista saapui tänne pistevierailuille näyttelijöitä, joukossaan sellaisia kuuluisia nimiä kuin Konstantin Varlamov, "venäläisen naurun tsaari" ja Vladimir Davydov, Tšehovin hengenheimolainen.

Aleksanterin teatteri sijoittui myös koko keisarikunnan kattavaan maakuntateatteriverkoston sen luoteisimpana etappina. Puolet Bulevardin näyttämöllä esiintyneistä ryhmistä oli maakuntaseurueita. Lukuisat, usein tasokkaat näyttelijäseurueet kiertelivät ympäri Venäjää vaihtaen vuosittain näyttämöä ja kaupunkia. Seurueenjohtajina oli myös naisia, kuten tunnettu näyttelijä Nadežda Vasiljeva, joka ohjasi ensimmäisenä Tšehovia Suomessa.

Ohjelmisto oli kaiken kattavaa klassikoista nykynäytelmään, vakavasta keveään, ja tekstejä esitettiin monia kymmeniä. Venäläinen ohjelmisto oli valttia. Nikolai Gogolin Reviisoria esitettiin vuosittain. Aleksandr Ostrovskin suuri tuotanto loi näyttämölle kuvan venäläisestä yhteiskunnasta. Tuoreeltaan Helsinkiin saatiin Ostrovskin satiiriset komediat Sattuu vahinko viisaallekin ja Metsä, ja sitten monet muut.

Ajan uutuudet tulivat nopeasti Helsinkiin. Teatteri pyrki päivänkohtaisuuteen ja välittömään katsojakontaktiin. Ohjelmiston valtaosa oli venäläistä käyttödramatiikkaa: keveitä juonikomedioita ja jännittäviä melodraamoja.

Leo Tolstoin kansankuvaus Pimeyden valta esitettiin 1895 sekä Anna Kareninan ja Ylösousemuksen näyttämösovitykset 1900-luvun alussa. Myös maailmanklassikoita, kuten Shakespearen Hamletia, näyteltiin venäjäksi.

Anton Tšehovin lyhyet huvinäytelmät olivat suosittuja. Lokin Suomen kantaesitys oli jo 1899, ja sitä seurasivat kirjailijan muut suuret näytelmät. Silti Tšehovia esitettiin Aleksanterin teatterissa yllättävän harvoin, kaikkiaan vain yhdeksän kertaa, sillä hänen näytelmänsä koettiin tuolloin vielä epätavallisina "sielun draamoina".

Listojen kärjessä pysytteli viihde, ennen kaikkea operetti ja vaudeville, johon kuului kupletteja, tansseja ja roolinvaihtoa. Operettititit houkuttelivat myös ei-venäläistä yleisöä esittäessään Offenbachia, Lecocqia ja Suppea. 1900-luvun alussa Pietarista vierailikin useita operettiseurueita.

Ensimmäiset venäläiset oopperaseurueet saapuivat Pietarista talvella 1888 - 1889, jolloin Glinkan Elämä tsaarin puolesta meni monta kertaa. Todellisia taide-elämyksiä koettiin vuosina 1906 - 1914. Mariinski-teatterin laulajien ensimmäisellä vierailulla keväällä 1906 kuultiin kahden viikon aikana mm. Tšaikovskin Patarouva, Rimski-Korsakovin Tsaarin morsian ja Bizet'n Carmen, päärooleissa loisti mm. Maria Kuznetsova.

I maailmansodan aikana venäläinen yleisö kasvoi huomattavasti Helsingin alueelle sijoitettujen varuskuntien vahvistuksen myötä. Teatteri oli ahkerassa käytössä v. 1914 - 1917 ja näytäntöjä

oli jopa kuusi kertaa viikossa. Moskovalaisen Nikolai Shuhminin seurueiden taloudellinen menestys oli hyvä, mutta taiteellinen taso oli vaatimaton.

Keisarivallan kukistumisen jälkeen keväällä 1917 Aleksanterin teatterista tuli poliittisten kokousten ja harrastajaryhmien keskuspaikka. Syksyllä teatteri siirtyi Suomen alueen armeijan, laivaston ja työläisten neuvoston toimeenpanevalle komitealle. Pietarilaisen Jelena Pavlovan tuottamassa ohjelmassa oli mm. Keisarivallan tuho. Myös näytelmiä ja baletteja esitettiin. Aleksanterin teatterissa esitykset jatkuivat niin kauan kuin kaupungissa oli venäläisiä joukkoja eli vuoden 1918 huhtikuun alkuun saakka.

Teatterin kohtalo ratkesi pian, sillä maahan jäänyttä Venäjän valtion omaisuutta pidettiin sotasaaliina. Venäläisestä teatterista tuli Suomen valtion omaisuutta. Vuonna 1919 Aleksanterin teatteri siirtyi Suomalaisen Oopperan käyttöön vuoteen 1993 asti.

Aleksanterin teatteri palveli Helsingin venäläisiä kanavana kotimaan näyttämövirtauksiin. Suomalainen yleisö ja näyttelijät saivat - niin halutessaan - nauttia monikielisistä ja -lajisista draama- ja musiikkiesityksistä, toisinaan suurista roolitulkintoistakin. Pohjoismaissa Helsingin Venäläinen teatteri oli ainoalaatuisen rikkaan näyttämötaiteen edustaja vieraskielisessä ympäristössä.

Fil.tri, dosentti Liisa Byckling, Renvall-instituutti, Helsingin yliopisto.

Liisa Bycklingin laaja ja runsaasti kuvitettu kirja *Keisarinajan kulisseissa. Helsingin Venäläisen teatterin historia 1868 – 1918* ilmestyi lokakuussa 2009 (SKS, Helsinki, 416 s., 170 kuvaa).